

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XVIII

Септембар — Октобар 1970.

Број 5

САДРЖИНА И СИСТЕМАТИКА ЦИВИЛНОГ КОДЕКСА (*)

I

1. Приликом разматрања садржине и систематике Цивилног кодекса (1) пре свега се поставља питање који друштвени односи треба да буду регулисани правним правилима тог Кодекса. Одговором на то питање решава се питање његове садржине. Тај одговор, уједно, пружа основицу за систематику Кодекса, јер она, углавном, треба да проиђе из карактера предмета правних правила, тј. друштвених односа који се тим правилима регулишу, и њихове међусобне условљености и повезаности.

На оно прво питање обично се одговара да је реч о цивилноправним односима. Али, ствар и јесте у томе да се одреде цивилноправни односи, тј. да се утврди подручје и опсег цивилног права.

2. Социолошки, и правноисторијски, суштину цивилног права чине економски односи који произилазе из робне производње. То су имовински односи који изражавају економске интересе и потребе, а који се појављују у погледу економских добара, робе и разних видова престајања са економским значајем што их развитак робне производње и друштвеног живота уопште, у оквиру робне привреде, собом доноси (2). Економски, односно имовински односи представљају основне односе које обухвата цивилно право. Ти односи, дакле, чине главни предмет цивилних кодекса. То лепо

(*) Скраћени реферат за саветовање: „Место Цивилног кодекса у систему нашег права“, организовано у вези са радом Комисије за Цивилни кодекс Савезне скупштине, маја 1969. године.

(1) Термин „Цивилни кодекс“ и други изрази са адјективом „цивилни“ овде се употребљавају због тога што се они наводе у документима Савезне скупштине, којима се покреће законодавни рад на овој кодификацији. Иначе сам мишљења да ти изрази као правотехнички термини не одговарају.

(2) Маркс и Енгелс, као што је познато, утврдили су везу економских односа и идеолошке, а у том кругу и правне, наградње. Што се тиче цивилноправног одражавања економских односа, в. нпр.: Маркс, Капитал, изд. Култура, Загреб, 1947, т. I, стр. 48; Предговор за Прилог критички политичке економије, Изабрана дела Маркса и Енгелса, изд. Култура, Београд, 1949, т. I, стр. 337 и сл.; Маркс — Енгелс Њемачка идеологија, Рани радови, изд. Култура, Загреб, 1953, стр. 330; Енгелс, О стамбеном питању, нав. Изабрана дела, т. I, стр. 601 и сл.; Развитак социјализма од утопије до науке, нав. Изабрана дела, т. II, стр. 103; Лудвиг Фојербах и крај класичне немачке филозофије, нав. Изабрана дела, т. II, стр. 307. и сл.; Писмо К. Шмиту, нав. Изабрана дела, т. II, стр. 481.

показују разлози за доношење и главни део садржаја још Законика XII таблица, основног извора *»ius civile«* које је Енгелс оценио као „прво светско право друштва произвођача робе“.

3. Садржај цивилног кодекса опредељује се цивилноправним нормама којима се регулишу економски односно имовински односи што настају у области производње, размене и расподеле, и уопште у целокупном склопу својинских односа. Овамо нарочито спадају односи у вези са употребом (искоришћавањем) односно присвајањем средстава за производњу, укључујући земљиште као предмет односно услов производног рада и живота људи, односи у промету робе и других добара и у вршењу привредних и других услуга и делатности на темељу економске накнаде, односи у вези са присвајањем производа односно плодова рада и расподелом у удруженом раду и у радном односу, као и односи што произлазе из личне својине. Ови економски (имовински) односи улазе у круг цивилног права и по њему се, у основи, оно разграничава од других правних грана. У том оквиру налази се и садржај Цивилног кодекса ⁽³⁾.

Ипак, сви односи што произлазе из својинских и с њима повезаних других имовинских односа нису у целини предмет цивилног права. Присвајање се врши у оквирима општих услова привређивања (примарна расподела!) а они се одређују нормама које не спадају у цивилно право. Уз то, неки од имовинских односа регулишу се нормама административног

(3) Појам и оквир цивилног права и „цивилних кодекса“ мењали су се кроз историју. Старо римско *ius civile* обухватало је целокупно римско право, приватно и јавно (укључујући сакрално), док се тзв. приватно право ограничавало на оно што је изражавало интерес појединача. Приватно право обухватало је имовинско право (тзв. чисто имовинско, као и породично-имовинско и наследно), поред тога још и лично — статусно и породично, а токобе и процесно грађанско право. (К. Салковски, Институције са историјом римског приватног права, Београд, 1894, стр. 8–9). Као разлитком привреде и друштвених односа уопште, у периоду рецепције римског права израз *»ius civile«* коначно се задржао за ознаку приватног права у опсегу како га је оно имало у систему римског права, с тим што се доцније одвојило процесно право. Услед развијања капиталистичке привреде од цивилног права, прилично рано почело се одвајати поморско и трговачко право, а у новије време формиране су као посебне гране права и радно, транспортно и неке друге области приватног права. После нових буржоаских кодификација (француски ГЗ 1804, аустријски ГЗ 1811, њемачки ГЗ 1896, италијански ГЗ 1865. и 1942, швајцарски ГЗ 1907, и др.), цивилно право своди се у основи на оно што је садржано у грађанским законима. Као такво оно чини главни део приватног права, а ово обухвата и остале односе грађана у које они ступају са позицијом приватног интереса. То, у основи, прихвата и буржоаска правна теорија мада у њој има унеколико различитих мишљења. Упор. нпр.: А. Марковић, Грађанско право, I књ., 2. изд., Београд, 1927, стр. 1; А. Colin — Н. Capitant — L. J. de la Morandière, *Traité de droit civil*, Paris, 1957, t. I, str. 1, 32, 37; L. Fennecerus — H. Nipperdey, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, Allgemeiner Teil, Erster halbband*, 15. изд., Tübingen, 1959, стр. 1. и сл. — Оригиналану концепцију у погледу садржаја и систематике има црногорски Општи имовински законик од 1888, који обухвата саме опште имовинске односе, укључујући имовинско-породичне, али не чисто породичне односе (В. Богшић, *Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори*, изд. Научно дело, Београд, 1967). — Грађански законик социјалистичких земаља (мађарски ГЗ 1959, совјетски Основи грађанског законодавства итд. 1961, руски ГЗ 1964, пољски ГЗ 1964, чехословачки ГЗ 1964, Привредни законик 1964. и Законик међународне трговине, 1963), иако са знатним модификацијама и варијацијама, углавном регулишу имовинске односе, изостављајући норме о породичним односима (и радним). У погледу концепције совјетског грађанског права посебно вид. С. Н. Братус, *Предмет и система советског грађанског права*, Москва, 1963.

права односно нормама неке друге правне гране (нпр. односи у области јавноправног присвајања — порези, царине и др., затим извесни земљишно-правни односи, као што су експропријација у ужем и ширем смислу речи — ограничења земљишне својине, арондација, комасација, искоришћавање пољопривредног земљишта и др.).

Треба имати у виду да, бар у досадашњем нашем правном режиму, има односа који се као целина, или претежно, карактеришу као административни или неки други правни односи, али у оквиру којих постоје и такви односи који имају обележје критеријума који важе за ове односе (нпр. у области комуналног уређења — накнада за уређење грађевинског земљишта, затим у области водопривреде, шумарства, ловства и др.). Таквих односа има чак, мада изузетно, у области робног промета (принудно закључивање уговора са одређеним садржајем).

За разграничење цивилноправних од ванцивилноправних имовинских односа правна теорија усваја извесна начела за која се сматра да представљају карактеристична обележја цивилноправних односа (тзв. мегод цивилног права односно метод легислативног регулисања имовинских односа — слобода заснивања имовинских односа, правно-формална равноправност учесника и др., дакле, „економски метод“ за разлику од „административног метода“ (4).

Кад се приступа унификаторној кодификацији цивилног права потребно је да се, користећи се критеријумима цивилноправног („економског“) метода, из ванцивилноправне области издвоје и пренесу у цивилноправну област они имовински односи који би према садашњем друштвеном и правном стању и тенденцији друштвеног и правног развитка оправдано могли да се регулишу према цивилноправним начелима. То значи да би било потребно имовинске односе, према датим условима, што више ослободити од ванцивилноправних примеса (административних ограничења, правне субординације, некономске накнаде и др.), успостављајући, где год је то могуће, слободу економског промета, пре свега слободу робе и робних односа, и утврђујући правну равноправност учесника у тим односима. У том циљу потребна су даља теоретска истраживања у области економике и права, и легислативно пречишћавање важећих прописа ради постављања јаснијих и адекватнијих оквира Цивилног кодекса.

4. Према Уставу, социјалистички систем у Југославији заснива се на односима међу људима као слободним и равноправним произвођачима и

(4) В. нпр. А. Гамс, Предмет грађанског права, Архив за правне и друштвене науке, 1950, бр. 3, стр. 419—440; исти: Увод у грађанско право, Београд, 1967, стр. 37. и сл. — Но, преносивост имовинског права и имовинска санкција у неким случајевима нису обележја цивилног права. У погледу санкција вид. нпр. Закон о штампи и другим видовима информација.

— Р. Леграднџ, Прилог питању кодификације права, Анали Правног факултета у Београду, 1954, бр. 4, стр. 399—414, као битно обележје цивилноправних норми узима метаморфозно кретање својине по закону вредности према формули Р—Н—Р и Н—РН. Иако то кретање у суштини и у глобалној мери у основи цивилноправних односа, овај критеријум није довољно одређен да би се могао непосредно користити (нарочито не у пракси заштите права).

— У погледу обележја имовинског права с погледом на метод правног регулисања у совјетској теорији вид. нпр. С. Н. Братус, Предмет и система советског грађанског права, Москва, 1963, стр. 50. и сл.

ствараоцима чији рад служи искључиво задовољавању њихових личних и заједничких потреба. Основне друштвено-економске елементе тог система чине удружени рад и присвајање плодова свог рада на основи друштвене својине средстава за производњу и самоуправљања ⁽⁵⁾.

У актуелној, и догледној, друштвено-економској структури Југославије поред друштвено-својинских односа постоје, и уставноправно су признати (иако у ограниченом обиму) и приватно-својински односи, посебно у погледу земљишта, шума, зграда и средстава за производњу. С обзиром на то, у имовинскоправним (цивилноправним) односима појављују се две категорије носилаца имовинских права и обавеза — правни субјекти у кругу „социјалистичког сектора” и они изван тог сектора. Економски (имовински) односи једних и других су — у опредељеним границама — имовински односи грађана, било да је у питању њихов рад личним средствима и уопште њихова приватно-имовинска сфера, било да удружени раде друштвеним средствима. То су, дакле, цивилноправни односи, иако им је друштвена подлога, а у извесном смислу и друштвена карактеристика, различита.

Са аспекта Цивилног кодекса поставља се питање који економски односно имовински односи треба да буду њиме регулисани — да ли он треба да обухвати само оне односе који произилазе из рада средствима у приватној својини, или само оне који произлазе из удруженог рада средствима у друштвеној својини (принцип специјализације), или треба да обухвати односе из оба круга својинских односа и субјеката који се појављују у тим односима (принцип јединствене кодификације). Овде су могуће — уопште узевши — различите солуције (и било је различитих идеја), и за свако од могућих решења могу се навести извесни разлози.

Ипак се чини да претежу разлози који говоре у прилог јединствене кодификације (па и онда ако се кодификација не би вршила у виду једног јединственог Цивилног кодекса). Свакако би било нелогично, а и тешко, Цивилни кодекс ограничити на регулисање економских односа који произлазе из друштвене својине, а из њега искључити имовинске односе који произлазе из рада средствима у приватној својини. Мада ститносопственички део привреде својим потенцијалом и учешћем у глобалу југословенске привреде далеко заостаје иза социјалистичких облика привређивања, те иако се развитак друштвених односа креће у правцу елиминисања приватносвојинских односа ⁽⁶⁾, ови односи још играју значајну улогу у друштву и велики део грађана у тим односима остварује своје економске интересе. То се не може занемарити.

Но, не би било добро ни супротно решење — да се Цивилни кодекс ограничи на регулисање приватносвојинских односа, јер су цивилноправни односи и они односи који настају радом на подлози друштвене својине; то су такође економски односи грађана, а не односи неког другог.

С друге стране, ограничење Цивилног кодекса само на приватносвојинске односе има нарочито слабу страну у том што се из круга цивилно-

(5) Устав СФРЈ, Основна начела, Одељак II и чл. 6.

(6) Програм СКЈ, изд. Култура, Београд, 1958, (латиница), стр. 309. и сл.

правних односа искључују односи на основу рада друштвеним средствима, тако да се ови односи, са становишта правног регулisaња, одвајају и групишу као посебни привредноправни односи. У нас још влада мишљење да привредно право представља посебну грану права у правном систему, а то се мишљење у ствари заснива на идеји да су односи из тог круга сасвим посебне врсте. Међутим, не би требало пренебрегнути чињеницу да односи које регулишу цивилно право и привредно право, иако представљају различите друштвене категорије, у нашем друштвено-економском уређењу имају, у начелу и у основи, исти извор — лични рад, удружени или појединачни, те да се у робној привреди појављују у истоврсним облицима. Осим тога, друштвеносвојински и приватносвојински односи у робној привреди нису међусобно одвојени кругови, сваки у себе затворен. Субјекти у тим односима сусрећу се и мешају на тржишту (унутрашњем и међународном), међусобно вршећи промет робе и услуга. Отуда се једни и други односи, изузев неких посебности, правно могу обухватити истим цивилноправним формама, институтима и одредбама (?).

Уз то треба имати у виду и место личне својине на средства што служе личној употреби и потрошњи и задовољавању културних и других личних потреба човека, која социјалистичко друштво тежи да повећа и прошири. Лична својина има сада свој извор како у друштвеносвојинским тако и, једним делом, у приватносвојинским односима. Међутим, тешко би се могли наћи убедљиви разлози и јасна граница за одвојено регулisaње односа у вези са личном својином, према кругу производних односа из којих она настаје. У најмању руку, то не би одговарало начелу законодавне рационалности и економичности.

Са тих разлога, углавном, ваљало би у Цивилни кодекс укључити одређене економске односе који настају у области друштвеносвојинских и у области приватносвојинских односа. Сходно томе, Цивилни кодекс би садржавао норме о економским односима у којима се као учесници, носиоци права и обавеза, појављују радни људи и други грађани, као појединци, и тзв. грађанска правна лица, а такође заједнице радних људи уједињених у облицима удруженог рада (радне организације, самосталне организације удруженог рада у њиховим саставу, асоцијације радних организација), самоуправне организације и друштвенополитичке заједнице. Овамо спадају и друга правна лица са јавноправним статусом (нпр. органи и организације са својством правног лица у ширем склопу управе, фондови са својством правног лица и др.), разуме се с погледом на њихово учешће у цивилноправним односима.

(?) Док су робни произвођачи и роба у социјалистичком сектору привреде били подвргнути широким административним мерама (АОР-и итд.), још је и могло бити речи о одвајању „привредноправних“ односа из комплекса цивилноправних односа. Успостављањем слободне робних произвођача, у основи слободних тржишних односа, отпада битни разлог за то одвајање. Из садашњег обима привредног права у Цивилни кодекс могу се укључити односи имовинске природе, дакле цивилноправни односи. Према томе, овамо не би спадале тзв. организационе норме којима се уређују унутрашња организација привредних организација и других правних субјеката који се појављују као учесници робног промета, као ни њихови односи према органима који произлазе из друштвеносвојинских (боље рећи државно-својинских) односа и који, бар претежно, имају јавноправни карактер.

II

5. У укупности имовинских односа који се регулишу Цивилним кодексом најзначајнији су они који се формирају на основи и у вези са радом средствима у друштвеној својини, с обзиром на улогу коју ти односи имају у афирмисању слободе, економских и других права и интереса човека и његова положаја у друштву, на преовлађујући удео у укупном друштвеном производу, на правац друштвеног развика, на функцију и утицај који иначе врше на друштвене односе уопште.

Стога би у Цивилном кодексу требало регулисати односе у вези са средствима у друштвеној својини (земљишта и друге ствари), њихову правну ситуацију, права радних људи у организацијама удруженог рада на коришћење тим средствима и друга права и обавезе у погледу тих средстава.

Међу разним носиоцима права у цивилноправним односима у вези са друштвеним средствима најистакнутија улога припада — колективно и индивидуално — радним људима у радним заједницама организација удруженог рада. Цивилноправно регулисање њихова положаја треба да обухвати нарочито:

— право радних људи да користе друштвена средства којима управљају;

— право располагања тим средствима (уједњавање средстава са средствима којима управљају друге организације удруженог рада, уступање права другим тзв. друштвеним правним лицима, отуђење и др., зависно од врста и намене средстава);

— право располагања производима рада и аутономије у робном промету;

— право одређивања дела вредности производа за обнављање средстава утрошених у раду;

— право расподељивања заједничког производа односно дохотка — на део за проширење материјалне основе свог рада и на део за личне и заједничке потребе радних људи;

— право на лични доходак, удео у производу свог рада.

У погледу друштвених средстава Цивилни кодекс треба да регулише и права других друштвених правних лица — самоуправних организација, друштвено-политичких заједница и других носилаца цивилноправних овлашћења.

Према реченом, одређени односи из садашњег круга „радних односа“⁽⁸⁾ такође спадају у цивилноправне односе. Реч је пре свега о одно-

(8) Мада назив није битан, ипак ваља приметити да израз „радни односи“ и, у вези с тим, „радно право“, „радноправни односи“ и сл. не одговарају карактеру односа у удруженом раду. Наведени изрази упућују на однос у коме се купује и продаје радна снага као роба, тј. где су садржани елементи најамног односа. Овакав однос и у нас постоји у случају кад се делатност обавља туђом радном снагом средствима у приватној својини. У удруженом раду, средствима у друштвеној својини, постоји, међутим, између произвођача битно другачији однос, однос у заједници личног рада. Због тога није умесно изједначавање једних и других односа (и њиховог заједничког регулисање у истом законодавном акту, као што је сада случај).

сима који се тичу присвајања производа удруженог рада од стране произвођача по основи личног учешћа у том раду. Циљ економске делатности управо је присвајање производа односно плодова рада, па стога и односи у вези са тим присвајањем чине имовинске односе. Ти су односи у ствари језгро имовинских односа у опште, те право на присвајање плодова рада представља основу цивилноправних односа. У друштвено-економском смислу однос произвођача је према производима свог рада непосредан, будући да се остварује путем самоуправљања, па стога и присвајање плодова свог рада произвођачи, у принципу, остварују непосредно, без обзира што са правног становишта, с обзиром на однос према другим лицима ван радне заједнице, бива посредовањем организације удруженог рада као правног субјекта. Ту настаје одвајање правне форме имовинских односа од њихове економске суштине. Мада је са правног гледишта та форма битна, исто тако је у правном смислу од битног значаја и економска суштина тих односа. Она нарочито долази до изражаја у регулисању расподеле у унутрашњим односима у радној заједници (9).

Са становишта Цивилног кодекса присвајање обухвата нарочито распоређивање дохотка оствареног удруженим радом на део који служи проширењу материјалне основе рада и на део који служи за задовољавање личних и заједничких потреба радника, као и стицање дохотка од стране појединих радника, који им припада према мерилима радне заједнице. Ови односи који постоје у оквиру радне заједнице, „унутрашњи односи“, по својој структури су, како је речено, имовински односи и имају карактеристике цивилноправних односа. Стога је уместо да се ови односи — у одговарајућим нормативним пропорцијама, с обзиром на аутономне норме — регулишу у Цивилном кодексу.

Може се узети да цивилноправни значај имају и односи из социјалног осигурања (који се сада сврставају у радно право или у „социјално право“) с обзиром на њихов имовински основ и резултат. Друго је питање у којој мери ти односи треба да буду регулисани у Цивилном кодексу, а у којој мери то треба да буде предмет посебних закона.

6. Као што је речено (напред бр. 3), Цивилни кодекс треба да регулише и право својине и друга стварна права у погледу ствари у приватној својини (10). Овамо посебно спада начелно регулисање својине на средстава за производњу у приватној својини.

(9) Производ удруженог рада у патуралном облику, односно новчана вредност робе и услуга остварена у промету, правно-формално припада организацији удруженог рада која се у правном саобраћају појављује као правни субјект. Ипак, однос између сваког појединог члана радне заједнице и организације удруженог рада у погледу права на доходак, не би се могао сматрати обичним, класичним облигационим односом, те се не би могао ни уврстити у опште облигационе односе Упор. М. Тодоровић, Ослобођење рада, Београд, 1965, стр. 208, 209, 215; М. Поповић, Непосредна социјалистичка демократија, Београд, 1966, стр. 124, 142. — Вид. међутим, Ж. Борђевић, О самоуправљању и кодификацији грађанског права, Анали Правног факултета у Београду, 1967, бр. 2—3, стр. 139.

(10) У теорији постоје мишљења да право својине, само по себи, не спада у цивилно право, осим кад је својина оштећена или оптерећена. Следствено, норме о праву својине, њеном правном фиксирању, обиму и овлашћењима власника („статика“ својине), нису цивилноправне норме и према томе не би спадале у Цивилни кодекс. Овде би спадале само

У вези с тим треба регулисати и личну својину која, и кад јој је извор и основ у раду друштвеним средствима, још задржава правне форме као и приватна својина.

7. Тзв. лична права (односно права личности) представљају област која је донекле спорна и у погледу свог обима и у погледу свог места у систему права, а отуда и у погледу обухватања цивилноправним нормама (11).

Може се приметити да ова права по свом садржају и карактеру (па и термилолошки) нису сасвим прецизирана (12). Ако се изузму имовинска права везана за одређено лице, која по свом предмету спадају у цивилно право (нпр. издржавање, ауторско имовинско право и др.), остала тј. неимовинска лична права, неком својом страном улазе у поједине друге гране права у којима им је седиште или где су ближе регулисана или одређеним санкцијама заштићена (породично, административно, кривично и др.). По својој природи она, у основи и највећим делом, припадају уставном праву не само зато што их наши уставни, савезни и републички, утврђују, већ и зато што је реч о битним правима људске личности, човека као највеће друштвене вредности и носиоца непосредно индивидуалне и друштвене активности и прогреса, коме, и чијој улози у друштву, служи друштвено-економски и политички систем (13). Отуда су та права саставни део политичке организације Југославије (14).

Ипак, у извесном погледу, лична права могу да улазе у оквир цивилног права. Није само реч о регулисању цивилноправне заштите, што тим правима, само за себе, још не би давало обележје цивилног права, већ и о ближе регулисању и утврђењу права личности, те коришћењу и располагању тим правима (15). Нека од личних права (и баш права личности) постала су у неком погледу предмет промета (нпр. отуђење делова тела,

норме које се односе на „динамичку“ својине. — Становиште о нецивилноправном карактеру права својине може се прихватити. Али, из истих разлога, морао би то да вреди и за „право коришћења“ средстава у друштвеној својини, ако му се придаје квалитет тзв. стварног права као једног вида апсолутног права. То се, такође, односи и на лична апсолутна права. При свему томе, начело рационалности у кодификацији захтева да се одговарајуће норме о „статици“ својине (односно коришћења друштвених средстава) унесу у Цивилни кодекс и повежу са нормама о „динамичној“ страни апсолутних права. — Вид. нпр. С. Н. Братус, Предмет и система советског грађанског права, Москва, 1963, стр. 189; М. Вуковић, Класификација права својине (Симпозијум о друштвеној својини), Београд, 1965, стр. 4. и сл.

(11) Нарочито се у совјетској теорији појављују донекле диференцирана мишљења. В. нпр. О. S. Joffe, Личне неимувштвене права и их место у системе советског грађанског права, Советское государство и право, 1966, број 7, стр. 51—60.

(12) В. нпр.: А. Финжгар, Особе цивилнега права, Лубљана, 1967, стр. 115. и сл.; Giovanni Pugliese, Aspetti civilistici della tutela del diritto della personalità nel ordinamento italiano; А. Финжгар, La protezione della personalità nel diritto civile e amministrativo jugoslavo, у: Alcuni problemi sui diritti della personalità, ed. Giuffrè, Milano — Varese, 1964. p. 3—55.

(13) Устав СФРЈ, Основна начела, II

(14) Програм СКЈ, изд. Култура, Београд, 1958, стр. 353 (латиница).

(15) Интересантно је да се и у буржоаској правној литератури примећују да у грађанским законима права личности стоје у сенци права на ствари, тј. имовинских права, а да је потребно да се личности ставе изнад ствари. Вид. René Savatier, Les métamorphoses économiques et sociales du droit privé d'aujourd'hui, troisième série, Paris, 1959, стр. 6. и сл.

уступање права на објављивање слике, итд.). То захтева цивилноправно регулисање.

Према томе, има извесних разлога да се Цивилним кодексом обухвате и права личности, да се утврди њихов садржај и регулише која се од тих права, у ком обиму, када и под којим условима могу отуђивати. За то говори принцип законодавне рационалности. Иначе, могуће је и решење да права личности остану тамо где по својој природи спадају, тј. у уставном праву, а да се у Цивилном кодексу регулише само она страна тих права која има карактер „прометљивости“. На тај начин Цивилни кодекс био би вероватно хомогенији, јер би садржавао само имовинска права. (Наравно, то се не односи на одредбе о својствима физичких лица као правних субјеката, што спада у опште одредбе Цивилног кодекса).

8. У предатној Југославији као и у другим буржоаским земљама, породични односи третирали су као цивилноправни односи, породично право као део цивилног права, па и онде где су брачни и породични односи регулисани посебним законом (нпр. Француска). Актуелно законодавство социјалистичких земаља издваја законодавство о браку и породици из грађанских законика⁽¹⁶⁾. У нашем законодавству од почетка кодификације полазило се од става да ови односи чине посебну групу друштвених односа неимовинске природе са бројним и значајним специфичностима, тако да је основано да се они посебно регулишу, одвојено од цивилноправних односа⁽¹⁷⁾. У том правцу иде и рад на текућој кодификацији нашег права. То је, готово једнодушно, и становиште наших правних писаца. Имајући у виду битна обележја брачних и породичних односа, оправдано је узети да ти односи не треба да буду регулисани у Цивилном кодексу. Може се приметити да за основну карактеристику тих односа није од значаја што се њихова заштита и заштита права која из њих произлазе остварује у парничном поступку. Нама судска пракса јасно је разликовала карактер тих односа од облика њихове судске заштите.

Међутим, друкчије стоји ствар са наследноправним односима. Овде је, углавном, реч о имовинским односима, па до сада није ни било спорно да су то цивилноправни односи. Због тога има разлога да они буду и обухваћени Цивилним кодексом.

9. Велику област цивилноправних односа представљају облигације — права и обавезе што настају првенствено у промету робс и услуга, али и у другом правном промету, затим из проузроковања штете и других правних односа. Њихово регулисање у Цивилном кодексу вероватно не долази

(16) Совјетски писци, међутим, нису сасвим сложни у погледу карактера и места породичног права. Упор. нпр.: С. Н. Братус, Предмет и система советског грађанског права, Москва, 1963, стр. 109. и сл.; Е. А. Флейшиц и А. Л. Маковский, О грађанском кодексе РСФСР, Советское государство и право 1964, бр. 8, стр. 14—23; О. С. Joffe, Советское гражданское право, Ленинград, св. 3, 1965, стр. 170. и сл.; Е. М. Ворожейкин, Семейное право — как самостоятельная отрасль права, Советское государство и право, 1967, бр. 4, стр. 29—37; О предмете советского семейного права, Советское государство и право, 1968, бр. 6, стр. 49—56; Н. Г. Александров и др., Теория государства и права, Москва, 1968, стр. 599.

(17) Понекад ни законодавац није то јасно разграничио. Нпр. према чл. 1. Закона о парничном поступку породично право спадало би у грађанско право.

у питање, мада је могуће и друкчије решење. Овде је основно питање да ли ће се облигациони односи који настају између тзв. друштвених правних лица регулисати одвојено од облигационих односа других субјеката који се појављују у промету.

Као што је напред речено, има доста разлога да се и облигациони односи који настају у привредном пословању организација удруженог рада као основних носилаца производње и размене, регулишу у Цивилном кодексу. Ако би се то усвојило, требало би ове односе што комплексније обухватити (наравно, остављајући по страни питања која по њиховој природи спадају у узансе у општем смислу речи). Требало би, дакле, узети у обзир, поред типичних уговора који се често закључују у робном промету (и промету уопште), и друге уговоре који су од значаја у привредном пословању и у односима ширег броја учесника у промету (банкарски послови, осигурање и др.). Овамо би спадало и регулисање односа у вези са хартијама од вредности. Но, односи у вези са меницом и чеком имају, чини се, унеколико друкчији значај са гледишта регулисања у Цивилном кодексу, тако да заслужује посебан третман.

Изузетан значај имају односи из области пловидбене (поморске и др.) привреде. У питању су веома бројни, разноврсни и сложени односи са знатним специфичностима и са многим примесима јавноправних елемената. Због тога, а и због обимности ове материје, ови би се односи тешко могли у целом обиму уклопити у Цивилни кодекс, па би више било разлога да они буду обухваћени посебним законом. Међутим, начелне одредбе које се односе на уговор о превозу, а које би биле садржане у Цивилном кодексу, требало би да важе и за транспорт пловидбеним (и ваздухопловним и другим) транспортним средствима.

10. Посебан проблем са становишта кодификације цивилног права чине две различите групе имовинских односа. Заједничко им је то што се у њима испољавају карактеристике тзв. апсолутних субјективних права. Реч је о тзв. интелектуалној и индустријској својини и о стамбеним односима.

Прва група обухвата односе у вези са ауторством, проналазаштвом (са патентима и лиценцама), моделима, жиговима и узорцима. Иако су овде у питању цивилноправни односи, може се рећи да, с обзиром на њихове специфичности (спој имовинских и неимовинских елемената ит.) постоје разлози за регулисање ове материје изван Цивилног кодекса, путем посебних закона.

Друга група тиче се односа у вези са коришћењем станова, у друштвеној и приватној својини. Ови односи, раније са доста административних елемената, све више добијају скоро класични „цивилистички“ карактер, у мери у којој општи економски услови обезбеђују узимање, „добијање“ стана на коришћење. Изгледа, међутим, да ови односи нису у свим аспектима довољно стабилзовани да би се, у целини, обухватили Цивилним кодексом. Због тога су и овде потребна даља проучавања, која су, уосталом, у току.

11. Неопходно би било да Цивилни кодекс садржи, као посебну групу, опште норме које, иако не одређују садржину цивилноправних односа, имају за те односе правни значај у разном погледу. У питању су норме које се односе на све или на више група цивилноправних односа, па и оних који ће бити регулисани изван Кодекса. Реч је о нормама којима се уређују питања правних субјеката (физичких и правних лица), њихова настанка, престанка, пословне способности, заступања у правним пословима итд., затим питања правних објеката (ствари, њихове врсте и правна обележја, итд.), као и питања правних односа (настанак, престанак, форме правних послова, њихова пуноважност односно неважност и недопуштеност, модификација, застарелост итд.).

12. Посебан и значајан проблем представљају тзв. колизионе норме којима се уређују извесна питања у цивилноправним односима са тзв. елементом иностраности. С обзиром на федеративно уређење наше земље и на постојање републичких законодавних система у оквиру којих ће се свакако регулисати и бројни цивилноправни односи, питање колизионих норми поставља се и са гледишта примене републичких норми у односима са различитим „републичким елементом“.

За решење овог проблема постоје разне могућности, на пример да се колизионе норме разраде у једном од делова Цивилног кодекса, или да се о њима донесе посебан закон, или да буду садржане у уводном закону за Цивилни кодекс, и др. Реч је о колизионим нормама материјалноправног значаја. Проблем постаје сложенији кад се узму у обзир и норме које се односе на јурисдикцију и процедуру, јер ове није увек једноставно одвојити од оних првих. То нарочито говори у прилог регулисање колизионих норми у посебном закону. Но, овај проблем захтева даље проучавање.

13. Најзад, поставља се и питање да ли Цивилни кодекс треба да садржи извесна основна и општа начела. Реч је о томе да се, са цивилноправног аспекта, на општи начин утврде друштвени основи цивилноправних односа у целини, односно субјективних права и обавеза што из њих проистичу, као и да се изразе начела права на самостално коришћење друштвених средстава у удруженом раду, начела стицања дохотка на основу рада и забране експлоатације туђег рада, начела слободног опредељивања у заснивању цивилноправних односа, равноправности и једнакости у односима, начела савесности, поштења и забране злоупотребе права, начела одговорности у вршењу права, итд.

Смисао утврђивања основних начела састоји се у томе да се афирмише јединство цивилноправних односа и да се испољи физиономија цивилног права социјалистичког самоуправног друштва на садашњем степену његова развитка. Али, основна начела су ванредно значајна и као општедруштвене правне идеје и ставови којима се судови и други органи, као и грађани и организације, треба да руководе у практичној примени цивилноправних норми, у било којој области цивилног права, нарочито у случајевима кад су за поједине цивилноправне односе конкретне норме сувише уопштене и неодребене или кад недостају.

III

14. У вези са појединим групама имовинских права поставља се питање правног карактера појединих врста права (или њихова квалитета). Овде се посебно има у виду егзистенција тзв. стварних права (као права са ширим и јачим правним дејством) у погледу ствари у друштвеној својини.

Са аспекта цивилноправног регулсања имовински односи садрже субјективна права и обавезе у погледу средстава и предмета рада, производа рада и других ствари и престација које могу бити објект цивилног права. Као што је познато, у погледу ствари као предмета права, квалитет субјективних права може бити различит, било да се оне на неки начин користе у производњи било да служе потрошњи (односно да су намењене или да се налазе у промету, роба и др.). Какав квалитет треба да имају право својине и право коришћења у погледу тих ствари? Нарочито, да ли је оправдано праву коришћења дати карактер стварног права?

Уколико је реч о стварима у личној (односно приватној) својини, потреба постојања стварних права, изгледа, не доводи се у питање. Међутим, у погледу ствари у друштвеној својини изражено је мишљење да у области друштвеносвојинских односа — могло остварити право на плодове рада — нема потребе за формирањем института стварног права, већ да је довољна поседовна (државинска) заштита (18).

Друштвена својина значи укидање приватне својине. То подразумева да средствима за производњу и производњом, као сврсисходном економском делатношћу, управљају произвођачи који с њима раде и да њима припада и производ рада. На тај начин престаје развојеност (отуђење) између произвођача и средстава за производњу, тако да се међу њима успоставља непосредан однос у том смислу што је елиминисан капиталиста у виду приватног послодавца или државе. Тако, друштвена својина у извесном смислу значи самоуправљање у области производних односа. Будући да произвођачима припадају непосредно производи њихова рада, престаје развојеност (отуђење) између произвођача и производа рада; ни овде се између њих не уклапа ни приватни капиталист ни држава; експлоатација се укида (19). На тај начин друштвена својина у извесном смислу значи присвајање плодова рада од стране произвођача. Према томе, између друштвене својине, самоуправљања и права на плодове рада може се — у извесном смислу — ставити знак једнакости. Наравно, реч је о неким странама и елементима друштвених односа и о њиховом поступном остваривању.

Ако се узме да друштвена својина („заједничко коришћење свих производних оруђа и расподела свих производа према заједничком дого-

(18) В. ипр. *Документ о потреби и основи Цивилног кодекса Југославије*, што га је израдила Комисија за припрему Цивилног кодекса коју је образлагао ранији Правни савет Савезног извршног већа, новембар 1967, стр. 12.

(19) Вид. К. Маркс, *Отуђени рад*, Маркс-Енгелс, Рани радови, изд. Култура, Загреб, 1953, стр. 186. и сл.; упр. М. Поповић, *Непосредна социјалистичка демократија*, Београд, 1966, стр. 125, 137.

вору“⁽²⁰⁾ није одређено субјективно право (ни као тзв. комплексно право), што она не може ни бити с обзиром да обухвата читав сплет друштвено-економских односа, из тога: још не би требало закључити да се у оквиру и на „подлози“ друштвене својине не могу да установе извесна цивилна права. Такав закључак чини се да не би био у складу са робном производњом и тржишним односима у смислу цивилноправних односа; значи, роба и робни односи затворили би се у „публицистичке“ границе са одговарајућим консеквенцама. Према томе, било би умесно становиште да из друштвене својине „произлазе“ нека цивилна имовинска права⁽²¹⁾. Одвојено је питање која су све то права, какав је њихов друштвено-економски смисао и правни карактер.

Цивилно право треба да нађе правне форме и инструменте да на одговарајући начин изрази — колико је то правно могуће — непосредан однос произвођача према средствима за производњу, према „акту производње“ и према плодовима свог рада, да отклони сметње за њихово остваривање и да, у условима робних односа, пружи заштиту коришћења производних оруђа и производа рада.

Један од таквих инструмената јесте тзв. право коришћења (узето у смислу његова садржаја, а не назива). Том праву се у нашем законодавству, правној теорији и пракси придаје карактер стварног права. Смисао стварног права није у искључивости и неограничености коришћења и рас-

(20) Вид. Ф. Енгелс, Принципи комунизма, Маркс-Енгелс, Рани радови, изд. Култура, Загреб, 1953, стр. 354.

(21) Када се каже да су средства за производњу друштвена средства, да она припадају свима, да се свако може у друштвеном раду њима служити под једнаким условима и сл., или другим речима да „друштвена својина није право“, онда је, очигледно, реч о друштвеној својини као општем друштвеном односу. Разумљиво је да у том смислу друштвена својина није право. Али, под друштвеном својином подразумева се и, у извесном смислу, фонд друштвених средстава за производњу и др. Не само са аспектa друштвено-економских односа већ и са правног становишта логично је да нико не може имати субјективно право својинског карактера на укљученост друштвених средстава (реалних ствари и др.). Међутим, поједине одређене делове тога „фонда друштвене својине“ користе у производном и другом раду радни људи у организацијама удруженог рада, и други правни субјекти. То коришћење по својој природи у правном смислу може бити само имовинско тј. цивилно право. Следствено томе, из друштвене својине (као друштвеног односа) произлазе нека права у погледу ствари што се налазе у друштвеној својини (као фонду средстава). Са правног становишта, што значи са становишта посебних правно заштитених интереса (а они реално постоје), друштвена својина као фонд имовинских добара, дакле, не припада баш свима и свакоме, и не може се свако, по жељи, њима користити и служити. (И у самоуправном социјалистичком друштву, у условима ограничености земљишта, недовољности средстава за производњу и др., носиоци „права коришћења“ у погледу друштвених средстава имају донеке монопол који у многоме има елементе приватној својинског односа. Упор. М. Тодоровић, Ослобађање рада, Београд, 1965, стр. 171). Стога је по себи разумљиво да поједине организације удруженог рада и други субјекти, у погледу средстава у друштвеној својини која користе, морају бити правно заштићени у односу на сваку другу организацију удруженог рада, и опште у односу на било кога другог. Иначе би био онемогућен процес друштвене производње, размене, расподеле, репродукције. Према томе, организацијама удруженог рада мора се признати не само уставно право управљања него и цивилно право, „право на ствари“, или „право у погледу ствари“. Како ће се то право конструисати (и назвати), са гледишта правне заштите има секундаран значај. Битно је да оно има тзв. апсолутни карактер, јер само са таквим правом организација удруженог рада може бити адекватно заштићена у свом привређивању и у остваривању својих и друштвених интереса.

полагања стварима у погледу којих то право постоји, као „права себичног и самовољног уживања и располагања“. Ни за приватну својину у нас не постоји правни режим који би то у свему омогућавао ⁽²²⁾.

Међутим, стварно право (апстрахујући адекватност термина) има особину која његовог носиоца оправдано ставља у јачи цивилноправни (а тиме и економски) положај. То важи како за субјекте права својине тако и за субјекте тзв. права коришћења.

У погледу ствари којима радни људи у организацијама удруженог рада управљају (у смислу уставних одредаба), они — како је речено — имају и нека права цивилноправног карактера. Можда не би било немогуће да се ова цивилна права конструишу као тзв. релативна права. Али, сигурно је, у том случају носиоци таквих права не би уживали довољну и потребну заштиту ни према другим лицима у имовинским односима ни према државним органима.

Суштина стварног права јесте у његовој „апсолутности“. То се код права својине и права коришћења пре свега испољава у овлашћењу да се захтева повраћај одређене ствари, а то и јесте најважније у тим „апсолутним правима“. Кад је у питању држање, коришћење (употреба) и располагање одређеном ствари, наравно у извесном друштвено-економском падакле и правном оквиру, радни људи у радним заједницама удруженог рада (као и друга тзв. друштвена правна лица) треба да имају у погледу средстава за производњу (укључујући земљиште) као и у погледу производа рада извесно право са апсолутним дејством. То је од битног економског интереса за произвођача. То има и велики економски и правно-практични значај и у погледу робе што је стављена у промет.

Заштиту са таквим дејством не пружа поседовна (државинска) заштита, бар не у виду постојеће правне заштите поседа. Ако би се конструисао неки други облик поседовне заштите, он би нужно морао имати елементе неког права на посед ствари, а то у суштини опет значи неко „право на ствар“, падакле — ако не по називу а оно по садржају — ипак „стварно право“.

IV

14. У начелу, при разматрању питања које све односе из цивилно-правне области треба да обухвати Цивилни кодекс, ваљало би се држати принципа интеграције. Али, као што је напред поменуто, тај принцип не може се интегрално применити. Треба, дакле, узети у обзир и принцип специјализације, а овај има разне аспекте.

Има више већих подручја цивилноправних односа где би требало да се примени принцип специјализације. Тако нпр. област пловидбене привреде, области тзв. интелектуалне и индустријске својине, менично-чековни односи и др.

Специјализацији може бити места и у погледу оних односа за које се нађе да треба да буду обухваћени Цивилним кодексом. Има, наиме,

(22) В. нпр. К. Бетван — Н. Воргић, Приватна својина у нашем праву (Симпозијум о друштвеној својини), Београд, 1965; в. и чл. 220. КЗ.

односа које би требало и који ће се моћи у целини регулисати у Цивилном кодексу. Али, има и таквих у погледу којих се тако неће моћи поступити. На пример, поставља се питање стамбених односа. Чини се да се може рећи да се економски односи у овој области нису до те мере стабилизовали — без обзира на правац којим би требало и којим се може ићи — да би се они у потпуности могли регулисати у Цивилном кодексу, с обзиром на пожељну трајност тог законодавног акта. Ипак, то не би сметало да се о тим односима у Цивилном кодексу дају нека начелна решења, тј. да се постави општи оквир тих односа који би одговарао садашњим приликама а који би — према оцени — уједно одговарао развиту тих односа за неки дужи временски период. У оквиру начелних решења остало би да се односна материја регулише посебним законом.

Можда ће се показати потребним да се принцип специјализације слично — али из других разлога — примени у погледу земљишних односа, с обзиром на гламазност материје, на мешање цивилноправних и јавноправних елемената и др. Вероватно би се „специјализирање“ ове материје могло ограничити само на специфичне односе (експропријација и др.), док би општи цивилноправни односи у погледу земљишта требало да нађу место у Цивилном кодексу.

Биће потребно држати се специјализације и у погледу неких „типских“ односа које ће Цивилни кодекс у потпуности регулисати, али изван којих постоје специфичне ситуације. Тако нпр. област проузроковања штете и њене накнаде. Ту ће се вероватно показати да у неким областима живота за нека питања ваља одступити од одредаба Цивилног кодекса (рецимо, у области ловства, штета од дивљачи, „радних односа“, поморских штета и др.), што би требало регулисати одговарајућим посебним законима.

Специјализацију ваља применити и с обзиром на подручје аутономног права. Тако на пример, у погледу стицања личног дохотка у организацији удруженог рада Цивилни кодекс треба да постави извесне опште, начелне одредбе, али довољно конкретне да се њима утврди одговарајуће субјективно право радне заједнице и сваког радног човека индивидуално. Али, доста тога из круга тих односа ваља да остане самоуправној регулативи радних заједница.

Даљи вид специјализације тиче се републичког законодавства у цивилноправној области. Мада ће Цивилни кодекс имати карактер тзв. потпуног закона, чини се да не би требало да он залази у материју у којој могу да се испољавају специфичности цивилноправних односа које произлазе из посебних услова у појединим републикама.

Принципа специјализације ваљало би се држати и у погледу процедуралних односа. То значи да је у Цивилном кодексу место тзв. материјалноправним нормама, а да у њему не треба да се уређују поједина питања процедуре. Тако, у оквир норми о наследноправним односима не би ваљало унети норме о поступку, као што је у позитивном законодавству. Слично вреди за процедуралне одредбе које се тичу евиденције земљишноправних односа (и других стварних права на непокретности) у јавним књигама, и др.

V

16. У погледу распореда материје у Цивилном кодексу може се поћи са разних становишта, узимајући у обзир свај или онај критеријум. Међутим, чини се да се ниједан од критеријума не може доследно до краја спровести, па да се неизбежно намеће комбинација више њих. Познато је да је у законодавним актима којима се регулисани цивилноправни односи, историјски гледано, било разних система. Новије буржоаско законодавство, после француског *Code civil*, уносило је у систематику нова гледања, напуштајући постепено тзв. пандектарни систем, али не задржавајући се у свему ни на тзв. пандектарном, који је у основи, али диференцирано, добијао све ширину примену. Скорашње грађанско законодавство социјалистичких земаља, почевши од мађарског Грађанског законика од 1959. г., углавном је усвојило пандектарни систем са извесним иновацијама. Радикалне новине у систематици донео је чехословачки Грађански законик од 1964. г. који је пошао од битно другачијих теоријских схватања цивилноправних односа, узимајући за основ систематике „социјални циљ правних односа“ (V. Knap).

17. Грађански законници регулишу — искључиво или углавном — имовинске односе. Кад се поставља питање како те односе, као цивилноправне односе, треба систематисати у нашем Цивилном кодексу, онда изгледа умесно да се као основни критеријум узме друштвени значај односа који су предмет регулисања. Критеријуми: лица — ствари — заштита, или цивилноправни карактер, врста и форма односа (односно права), или социјални циљ правних односа, колико год били значајни, не одражавају дато стање друштвено-економских односа. Они не дају довољну могућност да се види улога коју одређени кругови својинских односа имају у друштвеном животу и који су од битног значаја за развитак друштва. Ако цивилно право ваља да изрази друштвено-економске односе, разуме се, на одговарајући цивилноправни начин, онда при систематизацији цивилноправних односа ваља поћи од оних односа који су у нашем друштву основни и преовлађујући. У нашој „економској бази“ постоје два круга својинских односа — друштвеносвојински и приватносвојински. И по уставу, и по стварном уделу у економици земље, и по улози у развијању друштвених самоуправних социјалистичких односа уопште, очигледно је да су друштвеносвојински односи они који су главни, преовлађујући. Они су суштина друштвено-економског система.

Отуда следи да у систематици цивилноправних односа предње место треба да заузимају они односи који се заснивају на друштвеносвојинским односима, односно норме које ове односе изражавају.

Цивилноправни односи из круга друштвеносвојинских односа различити су по својим правним обележјима (тзв. стварноправни, обвезни, апсолутни — релативни, и др.). Али, већ је поменуто, као критеријум за класификацију правних односа не би требало да се узме њихова „јуристичка структура“. Према томе, основни цивилноправни односи из круга друштвеносвојинских односа требало би да представљају засебну целину (део), без обзира на правне карактеристике тих односа. То значи да би се у једном делу Цивилног кодекса имали систематисати базични цивилноправни од-

носи не гледајући на то да ли би се ти односи могли правно-теоријски обележити као стварноправни односно апсолутни или релативни (облигациони). Истина, правна карактеристика појединих цивилноправних односа је важна (не само у теорији него још више у пракси). Али са становишта систематизације у Цивилном кодексу, чини се да то има другостепени значај. Бигније је да ти односи буду обједињени, заједно регулисани и на њима одговарајуће место стављени.

Приватносвојински односи по значају у друштвено-економском систему и по реалном обиму, снази и улози у економици земље долазе, дакле, на друго место. То опредељује одговарајући положај цивилноправних односа из круга приватносвојинских односа.

Посебно је питање „општих“ облигационих односа који настају на тржишту, у сфери промета, у којима се као учесници појављују и организације удруженог рада у својству правних субјеката. Иако је размена саставни део целине производних односа, она се, са извесног гледишта, може узети као ужа или посебна целина и као таква одвојено регулисати. Овоме би тим више био места што се као учесници у промету појављују не само лица из круга друштвеносвојинских него и лица из круга приватносвојинских односа, вршећи промет узајамно, начелно на равноправној основи. За једне и друге у односима размене, односно правног промета, важе, углавном, иста правила. Облигационоправни односи су општи инструменти размене и једнаки прометни облици, заједнички за носиоце економског живота из оба круга својинских односа. Будући да размена (промет) представља продужење производње, логично је да регулисање односа из области промета следи норме о својинским односима. Ово поготову стога што су облигациони односи трансформисани облик својинских односа („присвајање“ на тржишту). Због тога, у систематизици, облигације треба ставити иза прве две групе цивилноправних односа. Тако се „динамика“ својинских односа повезује са њиховом „статиком“.

Наследноправни односи су својеврсни имовински односи, јер се ту „промет“ имовине, односно прелаз права, врши по једном специфичном, неекономском основу. Можда ти односи не би ни спадали у Цивилни кодекс. У сваком случају, ови односи као имовински односи у целини друштвено-економских односа имају мању улогу и значај него остали имовински односи који се обухватају Цивилним кодексом. С друге стране, у наследноправним односима појављују се и апсолутна и релативна права. Отуда би њих требало распоредити иза облигационоправних односа.

Тиме не би био исцрпен распоред целе материје Цивилног кодекса; још остају њена два важна дела.

Најпре треба поменути тзв. права личности. Остављајући по страни питање да ли су то цивилна права, ако се усвоји становиште да их треба унети у Цивилни кодекс, — поставља се питање њихова места у Кодексу. И овде, као и у погледу других делова, постоје разне могућности (а била су изражена и разна гледишта). Ипак изгледа најприкладније да се ова права поставе испред одредаба о економским односима (иако су у уставима стављена после ових).

За то становиште говори схватање, изражено и афирмисано и у уставу, да је човек највећа вредност у друштву и да га тако и треба тре-

тирати у друштву које се изграђује на самоуправним социјалистичким начелима.

Преосталом делу материје одређује се место већ по самој њеној природи. Реч је о одредбама којима се одређују опште цивилноправне категорије — правни субјекти, правни објекти, правни односи и др. Овамо спадају одредбе које су заједничке за све или више група цивилноправних односа, па је разложно да добу испред осталих одредаба.

Овде на крају, али на прво место у Кодексу, ваља истаћи основна начела цивилноправних односа. Због тога што она треба да изразе основне друштвене идеје у цивилноправном уређењу имовинских односа, да представљају у извесном смислу квинтенсенцију цивилног права и да, као генерална начела, буду у пракси путоказ у примени цивилноправних одредаба уопште (и оних који су регулисани у другим законима), она треба да се ставе на чело Цивилног кодекса.

Према томе, схема Цивилног кодекса, у најопштијем виду, могла би се овако поставити:

- I Основна начела
- II Опште одредбе
- III Правни односи личности
- IV Правни односи у погледу средстава у друштвеној својини
- V Правни односи у погледу средстава у приватној својини
- VI Правни односи у промету
- VII Правни односи у наслеђивању.

(Наравно, наслови немају правно-технички значај).

Може се одмах приметити да, са извесног гледишта, ова глобална подела није „чиста“. На пример, део о правним односима у погледу средстава у друштвеној својини садржи поред апсолутних и нека релативна права. Међутим, у правној регламентацији није изгледа ни могуће увек одвојити апсолутна од релативних права, а да се не направи збрка друге врсте. Уосталом, реч је о „макро-подели“ при којој се не могу доследно узимати у обзир све појединости. Наиме, као што је речено, поставља се питање да ли је уопште могуће извршити поделу цивилноправних односа држећи се строго само једног критеријума, не правећи „концесије“ и другима.

Даља подела у оквиру појединих група цивилноправних односа (делова Цивилног кодекса) зависи, разуме се, од предстојећих проучавања одговарајућих области имовинских односа.

Др Милан Бркић

РЕЗЮМЕ

Содержание и систематика Гражданского кодекса

Сушность гражданских правоотношений заключается в их экономическом основании и структуре. Поэтому предметом регулирования Гражданским кодексом должны быть экономические отношения, возникающие на основах свободного определения и равноправия участников данных правоотношений. Гражданский кодекс, поэтому, включал бы экономические

отношения субъектов в области частной собственности, а также и взаимоотношения субъектов в области труда и управления общественными средствами (экономические отношения людей на работе в организациях объединенного труда и т.д. и экономические отношения т.наз. общественных субъектов). К ним относятся и „трудовые отношения“ в труде сообща, так как они непосредственно возникают в связи с пользованием результатами объединенного труда благодаря личному в нем участию. В Гражданском кодексе следует регулировать обязательственные правоотношения, при чем не только между субъектами частной собственности, но и между субъектами прав на общественные средства, а также их взаимоотношения, вытекаемые из обязательств. Отношения из наследственного права, хотя и являются своеобразными, по своей природе принадлежат к экономическим отношениям и как таковые могут быть включены в Гражданский кодекс. И личные права, учитывая известную связь с гражданскими правоотношениями, могут быть, эвентуально, в некоторых аспектах предметом Гражданского кодекса. В то же время, чисто семейные отношения не выражают непосредственно экономических отношений и не имеют гражданско-правовой характеристики и потому не являются составной частью Гражданского кодекса.

Хотя по принципу интеграции Гражданский кодекс должен был бы охватывать все экономические отношения гражданско-правового характера, нельзя не принимать во внимание ни принцип специализации. Поэтому некоторые гражданские правоотношения следовало бы регулировать отдельными законами (отношения, возникающие в области торгового судоводства, чековое и вексельное обращение, „промышленная собственность“, авторские права).

Систематику Гражданского кодекса невозможно последовательно провести исключительно по одному критерию. В силу этого при распределении материи следует комбинировать несколько критериев, но при этом первенство должно принадлежать общественному значению регулируемых отношений. Общая схема могла бы иметь следующую структуру: основные начала, общие положения, гражданские правоотношения, правоотношения, связанные с владением средств в общественной собственности, правоотношения, связанные с владением средств в частной собственности, обязательственные правоотношения и правоотношения из наследственного права.

SUMMARY

The Contents and Systematization of the Civil Code

The essence of the civic-legal relations is their economic basis and structure. It follows that economic relationships resulting from the free determination and equality of the participants should be the subject matter regulated by the Civil Code. Accordingly the Civil code should encompass economic relations of subjects in the field of private ownership, and the relations of subjects in the field of labour and management of social resources (economic relations of people working in associations of labour, etc., that is, the economic relations of the so-called social subjects). Here are included the »labour relations« in associated labour since they are the immediate effect of the appropriation of the fruits of associated labour, through personal participation. The Civil Code should regulate circulation (obligation) relations both in the sphere of private ownership, and the rights to use of social resources, as well as their interrelations in the circulation. Inheritance relationships, although peculiar, are in fact economic relations, and as such should be incorporated in the Civil Code. The rights of personality, having some connexion with the civil-legal relations might be the subject matter of the Civil Code, eventually. However, pure family relationships do not reflect direct economic relations and have no civic-legal characteristics, and therefore are not the subject matter of the Civil Code.

In principle, the Civil Code should encompass all of the economic relations bearing civic-legal characteristics. But the principle of specialization could not be rejected either, and accordingly some of the civic-legal relations should be regulated by special legislation (shipping, sheque and bill-of-exchange circulation, »industrial property«, authorship).

Systematization of the Civil Code cannot be done exclusively on one criterion. Therefore, in laying out its subject matter, the combination of several criteria imposes itself, but priority should be given to the social significance of the relationships that are regulated. The general scheme could have the following structure: basic principles, general provisions, legal relations of person, legal relations affecting socially owned resources, legal relations affecting privately owned resources, legal relations in circulation, and legal relations in inheritance.

RÉSUMÉ

Contenu et systématique du Code civil

L'essence des rapports de droit civil consiste dans leur fondement et leur structure économiques. C'est pourquoi l'objet des réglementations dans le Code civil doivent être les rapports économiques qui se forment par la voie de la détermination libre et de l'égalité de droit des participants dans ces rapports. Dans le Code civil, par conséquent, devraient être compris les rapports économiques des sujets dans domaine de la propriété privée, ainsi que les rapports des sujets dans le domaine du travail et de l'activité économique avec les moyens sociaux (les rapports économiques des hommes qui travaillent dans les organisations de travail associé etc. et les rapports économiques de ce que l'on appelle les sujets sociaux). Dans ce domaine se trouvent compris de même les »rapports de travail« dans le travail associé, vu qu'ils prennent naissance directement en corrélation avec l'appropriation des fruits du travail associé en vertu de la participation directe dans ce travail. Dans le Code civil il est nécessaire que les rapports dans l'échange soient réglementés (les obligations), tout aussi bien ceux de la sphère des sujets de la propriété privée que ceux de la sphère des sujets du droit sur les moyens sociaux, ainsi que leurs rapports dans l'échange mutuel. Les rapports de succession, quoique de caractère spécifique, sont de par leur nature des rapports économiques et comme tels ils peuvent être englobés dans le Code civil. De même les droits de personne, eu égard à certains liens avec les rapports de droit civil peuvent être, éventuellement, sous certains aspects, l'objet du Code civil. Cependant, les rapports essentiellement de famille n'expriment pas les rapports économiques directs et ils n'ont pas les caractéristiques de droit civil et pour cette raison ils n'appartiennent pas à la matière du Code civil.

Ainsi selon le principe de l'intégration le Code civil doit englober tous les rapports économiques avec le caractère de droit civil. De même on ne peut pas rejeter le principe de spécialisation. C'est pourquoi il faudrait que certains rapports de droit civil soient réglementés par les lois spéciales (les rapports de navigation, l'échange par voie de chèques et de lettres de change, »la propriété industrielle«, les rapports d'auteur).

La systématique du Code civil ne peut pas être réalisée d'une manière conséquente en se basant exclusivement sur un seul critère. C'est pourquoi dans la répartition de la matière la combinaison de plusieurs critères s'impose, mais la priorité doit être accordée à l'importance sociale des rapports qui sont l'objet de réglementation. Le schéma global pourrait avoir la structure suivante: les principes fondamentaux, les dispositions générales, les rapports juridiques de personnes, les rapports juridiques concernant les moyens dans la propriété sociale, les rapports juridiques concernant les moyens dans la propriété privée, les rapports juridiques dans l'échange et les rapports juridiques dans les successions.